

ДИТИНА В СУЧАСНІЙ ІНФОРМАЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ: ПРОБЛЕМИ ДОБРА І ЗЛА

Наталія Кочубей
Київ

В статті розглядається проблема впливу сучасного інформаційного середовища на психічний стан і розвиток дітей. Аналізується неоднозначність цієї проблеми, підходи до її розуміння в розвинених країнах світу. Зазначається, що нагальною проблемою є створення методичних способів подачі знань, а також підготовка фахівців, які б допомагали дітям правильно освоювати інформаційний медіа-світ.

Ключові слова: інформаційне середовище, Інтернет, дитина.

Життя сучасної людини неможливе без мережі Інтернет. Цей новий засіб зв'язку увірвався в наше життя, зробив її мобільнішою, сколихнув таланти, що дрімали в кожній особі, надав масу можливостей для самовираження. Проте, Інтернет не лише засіб зв'язку. Це, передусім складний об'єкт пізнання, вплив якого і на суспільство в цілому і на кожну людину окремо ще належить довго і ретельно вивчати. У цьому контексті є питання, які потребують невідкладного вирішення. Зокрема, це проблема впливу сучасного інформаційного середовища на психічний стан і розвиток дітей. Аналізу неоднозначності цієї проблеми присвячене дане дослідження.

Інформатизація суспільства суттєво змінює всю сучасну цивілізацію. Як зазначає один із дослідників сучасного суспільства, М. Кастельс, «Інтернет - це не просто чергова технічна новинка або технологія. Це ключова технологія інформаційної епохи. Він утілює культуру свободи і особистої творчості, будучи як джерелом нової економіки, так і громадського руху, що базується швидше на зміні людської свідомості, чим на збільшенні влади держави» [3, 8].

Сучасну людину, зокрема, дитину також неможливо уявити без віртуальної площини екрану – телевізійного, відео, комп'ютерного, стільникового телефону і Інтернету. За даними українського інституту соціології, Україна є державою, яка стоїть на одному з перших місць у світі за швидкістю поширення Інтернет. Так, за 10 років – з 2002 по 2012 рік кількість користувачів Інтернету виросла з 7 % до 43 %. Причому 74 % користувачів складають молодь у віці від 19 до 29 років [2]. Що ж до молодших користувачів, то таке дослідження в Україні не проводилось. Американська компанія Common Sense Media у 2011 році проводила дослідження серед дітей від 0 до 8 років. Статистика говорить сама за себе. Серед маленьких дітей, як це не дивно, досить поширено використання комп'ютерів: половина (53 %) 2-4-річних дітей і дев'ять з десяти (90 %) 5-8-річних вже мають такий досвід. Багато дітей користуються комп'ютером регулярно: 22 % 5-8-річних роблять це принаймні один раз в день, а ще 46 % використовують комп'ютер, як мінімум, раз на тиждень. Навіть серед 2-4-річних малюків 12 % використовують комп'ютер щодня, ще 24 % хоч би раз на тиждень. Середній вік дітей, які вже використовують комп'ютер, складає всього три з половиною роки. Серед самих юних користувачів також дуже великою популярністю користуються ігрові консолі: половина (51 %) усіх опитаних дітей від 0 до 8 років коли-небудь їх використовувала, у тому числі 44 % «гравців» було 2-4-роки і 81 % - 5-8-лет. Середній вік першого залучення до відеоігор - до 4 років (3 роки і 11 місяців). Серед 5-8-річних дітей 17 % грають принаймні один раз на день, а ще 36 % - не рідше раз на тиждень [4, 52-53].

Особливе занепокоєння викликає дані про те, що 42 % усіх американських дітей від 0 до 8 років дивляться у своїй спальні телевізор, у тому числі майже третина дітей (30 %) у віці від 0 до 2 років [4, 58]. З негативними наслідками такої поведінки пропонує боротися Американська академія педіатрів (The American Academy of Pediatrics), яка рекомендує повністю заборонити дітям до 2 років перегляд телепередач, а дітям 3-5 років можна дозволити тільки якісні телепередачі і не більше 30 хвилин на добу. У той же час відомо, що маленькі американці проводять біля телевізора не менше 1,5 годин на добу. Якщо зважити на технічну «озброєність» наших сімей і швидкість розповсюдження Інтернету в Україні, то напевне, картина використання цих засобів в Україні не набагато відрізняється від американської.

Як будь яке технічне новостворення, інформаційні технології мають й інший бік – негативний вплив на здоров'я та психіку людини і особливо дитини, виникнення залежності від екрану. Якщо раніше спілкування відбувалось безпосередньо від людини до людини, то тепер усе частіше спілкування відбувається через посередника – екран. Але екран не може виховувати. Тому дуже часто відбувається не виховання, а, навпаки, засвоєння викривлених зразків поведінки. Це як у неблагополучній сім'ї: коли діти постійно бачать, як чубляться їх батьки, то саме так вони і сприймають стосунки між чоловіком і дружиною. Екран, засвоюючись дитячою свідомістю за допомогою оптичних ефектів і образів, не просто конструює нові цінності і потреби. Відбувається трансформація і спотворення загальноприйнятих ідеалів і цінностей.

Як зазначають сучасні психологи, існує дуже велика різниця, сприймає дитина дійсний предмет, чи його зображення на екрані. «Розглядаючи справжнє яблуко, око малюка здійснює багато рухів (саккад), які будують візуальний образ даного предмету. Погляд на предмет на екрані скорочує кількість саккад у десятки разів, що компенсується зростаючою роботою головного мозку, який змушений синтезувати безперервне зображення з окремих кадрів» [6, 68]. Мозок дорослої людини може синтезувати цілісний образ із окремих деталей, а маленькій дитини синтезувати просто ні з чого. Тому спілкування з дорослою людиною для малюка ніщо замінити не може.

Ще одна обставина, на яку хотілося б звернути увагу. Якщо років 25-30 тому школа, система освіти була таким собі столпом, єдиним соціальним інститутом, на якого була покладена місія навчання і виховання підростаючого покоління, то в інформаційному суспільстві такої монополії у інституту освіти вже немає. Інформація і різноманітні знання дитина одержує не тільки, навіть не стільки через систему освіти, а й через Інтернет, телебачення. Дорослі, у тому числі батьки і вчителі перестали бути авторитетними менторами, які розкривали дітям тайни природи. Діти починають орієнтуватися не на авторитет дорослих, а на інформацію, що надходить з екранних носіїв. Тому виникає нагальна проблема вивчення не лише змісту програм, сайтів, способів подачі матеріалу та особливостей їх привласнення дітьми, але і дії швидкостей, ритмів телебачення та Інтернету на психічний, психофізіологічний розвиток дитини.

На свідомість дитини давить хаотичний потік інформації, що йде з телевізора, Інтернету, перекриваючи знання, що отримуються від батьків, вихователів, учителів і відкриваючи нескінченне поле для різного роду форм стосунків, зв'язків, дій. Причому, як зауважує російський дослідник Д. Фінкельштейн, «ця інформація, не має структурно-змістовного логічного зв'язку, подається не системно, а бісерно, ламано вписується в життя дитини в процес її розвитку» [7, 4]. Подібні процеси спонукають до виникнення «кліпової свідомості». До того ж педагоги і психологи констатують виникнення «мовчазного дитинства», «оніміння мови», «зростаючого мовчання» як результату самотності дитини перед екраном телевізора або комп'ютера. Мова сучасних дітей стає жахливо збідненою і це не дивлячись на великі можливості отримання інформації.

Скорочується усне спілкування в сім'ях: у мами, за останніми соціологічними дослідженнями, для нормальної розмови з дитиною залишається приблизно 12 хвилин в день. Не випадково, учителі 1-х класів зараз розпочинають свою роботу з дітьми не з проходження програми, а з вступних курсів, на яких допомагають дітям розговоритися, тобто активізують і збагачують їх мовну діяльність. Відомо, що в 1996 р. в 360 школах Великобританії були прийняті «аварійні» програми для першокласників, у рамках яких з дітьми багато розмовляли. Аналогічна ситуація із студентами: їм важко конспектувати (не розуміють, не встигають...), працювати з науковим текстом, висловлювати власну думку, повно, розгорнуто відповідати на питання, вступати в дискусію.

Сьогоднішня дитина, школяр, студент суттєво відрізняється не тільки від тієї дитини, що знали Коменський, Песталоцці, Ушинський, а навіть від дитини 90-х рр. ХХ ст. Діти просто стали іншими. В сучасній літературі [7] на прикладі Росії зазначається що в сучасній ситуації історично значимих змін суспільства чітко проявляються реальні зміни сучасної дитини. Вони проявляються, зокрема, у таких процесах:

- в мінімально короткий п'ятирічний період з 2005 по 2009 р. різко знизився когнітивний розвиток дітей дошкільного віку. Наприклад, якщо в 2006-2007 рр. лінійне візуальне мислення у дошкільників було розвинене як «середнє», то в 2009 р. - вже як «українське»; структурне візуальне мислення в 2006-2007 рр. було розвинене як «хороше», а в 2009 р. - вже як «середнє». Інші компоненти когнітивного розвитку

проявляють таку ж тенденцію; так, розвиток дивергентного мислення (креативності) знизився з «хорошого» до «слабкого»;

- знизилася енергійність дітей, їх бажання активно діяти. При цьому зріс емоційний дискомфорт. Відзначається також звуження рівня розвитку сюжетно-ролевої гри;

- обстеження пізнавальної сфери старших дошкільників виявило у край низькі показники в тих діях дітей, які вимагають внутрішнього утримання правила і оперування в плані образів. Те, що в 70-х рр. ХХ ст. це було визнано віковою нормою, сьогодні з цими діями справляється не більше 10 % дітей. Фіксується і понижений рівень дитячої допитливості і уваги. Загалом дітям виявляється недоступним те, з чим легко справлялися їх ровесники три десятиліття тому;

- звертає на себе увагу нерозвиненість тонкої моторики руки старших дошкільників, відсутність графічних навичок;

- відзначається недостатня соціальна компетентність 25 % дітей молодшого шкільного віку, їх безпорадність в стосунках з однолітками, нездатність вирішувати прості конфлікти. При цьому простежується небезпечна тенденція, коли більше 30 % самостійних рішень, запропонованих дітьми, мають явно агресивний характер;

- тривогу викликають факти і чинники, пов'язані із залученням дітей до телеекрану, починаючи з дитячого віку. Так, за даними американських учених, до початку шкільного віку час перегляду досягає 10-12 тис. годин, а за даними Інституту соціології РАН більше 60 % батьків проводять дозвілля з дитиною перед телевізором, у кожного десятого дитини-дошкільника увесь(!) вільний час проходить біля телевізора. В результаті виникає особлива потреба в екранній стимуляції, яка блокує власну діяльність дитини.

Екранна залежність призводить до нездатності концентруватися на якому-небудь занятті, відсутності інтересів, гіперактивності, підвищеної неуважності. Таким дітям потрібна постійна зовнішня стимуляція, яку вони звикли отримувати з екрану, їм важко сприймати почуте і читати: розуміючи окремі слова і короткі речення, вони не можуть зв'язувати їх, в результаті не розуміють тексту в цілому. Діти втрачають здатність і бажання чимось зайняти себе. Їм не цікаво спілкуватися один з одним. Вони вважають за краще натиснути кнопку і чекати нових готових розваг.

При цьому спостерігається поширеність основних форм психічних захворювань дітей, яка кожні десять років зростає на 10-15 %. Саме нервово-психічні захворювання є причиною 70 % інвалідності з дитинства. А приблизно у 20 % дітей спостерігаються мінімальні мозкові дисфункції.

В той же час, збільшується категорія обдарованих дітей, серед них і діти з особливо розвиненим мисленням, і діти, здатні впливати на інших людей, - лідери, і діти-«золоті руки», і діти, що представляють світ в образах, художньо обдаровані, і діти, що мають руховий талант. Деякі дослідники [5] навіть звертають увагу на те, що саме Інтернет як відкрита система знань та спілкування відповідає сучасним вимогам обдарованих дітей, дає можливість таким дітям знаходити необхідну інформацію та створювати власні дослідницькі та мистецькі проекти.

У числі найважливіших причин, що чинять величезну дію на фізичний, психічний, у тому числі інтелектуальний і емоційний розвиток зростаючої людини, виступає інтенсивний тиск інформаційних потоків, більше усього телебачення та Інтернету.

Сучасна людина створила цей інструмент, що відкрив кордони нового соціокультурного простору. Але, цим відкриттям людина наче відкрила скриньку Пандори. Тому сучасне суспільство має навчитися користуватися цим новим медіа-Інтернет простором на благо. Бо негативну дію масмедіа ми вже відчуваємо. І тут на перший план перед педагогами і психологами виходить проблема пошуку шляхів, можливостей використання Інтернету і телебачення, формування культури відношення до них. На думку відомого дослідника Інтернету І. Васюкова, «Проблема в тому, що поряд з людиною, зачарованою ... досвідом спілкування з Інтернет має бути людина, здатна йому цей досвід пояснити, соціалізувати його, пом'якшити всілякі наслідки, зняти хворобливі імпульси, що йдуть від того, що вселився раптом у свідомість і душу психологічного хаосу, або безвиході. Але якраз з цим-то і існує найгостріший дефіцит» [1]. Саме в цій площині, на нашу думку, виникає цілий спектр проблем, вирішення яких має покладатися на систему освіти.

Отже, Інтернет насправді є новим культурним простором зі своєю особливою мовою, особливим змістом, але треба сприяти виробленню у дітей, підлітків, юнацтва

вибіркового відношення до інформації, уміння її ранжувати в процесі самостійного привласнення знань. Для цього необхідно також переглянути методичні способи подачі знань, сформувані у дітей особистісне відношення до цих знань. Нагальною проблемою, на нашу думку, є також прояснення змін у внутрішньому світі дітей, розкриття їх переживань та устремлень у нових соціальних умовах. Не менш нагальною проблемою є також підготовка вихователів, вчителів, консультування батьків, які могли б стати провідниками дитини в чарівний, але поки що небезпечний інформаційний медіа-світ.

Література:

1. Васюков И. Общение – золото и главное полезное ископаемое Интернет [Электронный ресурс] / И Васюков – Режим доступа: http://sociolog.in.ua/view_book.php?id=694

2. Динамика проникновения Интернет в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kiis.com.ua/ru/news/view-153.html> -

3. Кастельс Мануэль Галактика Интернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе. / Мануэль Кастельс – Екатеринбург : У-Фактория, 2004. – 328 с.

4. Малыш и экран. Как дети от 0 до 8 лет и их родители используют современные медиа // Дети в информационном обществе. – М. : Фонд развития Интернет. – 2012 – № 11. – С. 52 – 58.

5. Машута В. В. Использование информационных технологий в работе с одаренными детьми // Материалы международной научно-практической Интернет-конференции CONNECT-UNIVERSUM-2012 «Влияние новых медиа на сознание и поведение молодежи: Междисциплинарный подход. (Томск, 29-30 мая) – Томск : Томский государственный университет, 2012. – С. 61-65.

6. Смирнова Е., Соколова М. Ребенок у экрана / Е. Смирнова, М. Соколова – 2011. - № 9. – С. 66–73.

7. Фельдштейн Д. И. Приоритетные направления психолого-педагогических исследований в условиях значимых изменений ребёнка и ситуации его развития / Д. И. Фельдштейн // Педагогика. – 2010. – № 7. – С. 3-11.

В статье рассматривается проблема влияния современной информационной среды на психическое состояние и развитие детей. Анализируется неоднозначность этой проблемы, подходы к ее пониманию в развитых странах мира. Отмечается, что неотложной проблемой является создание методических способов подачи знаний, а также подготовка специалистов, которые бы помогли детям правильно осваивать информационный медиа-мир.

Ключевые слова: информационная среда, Интернет, ребенок.

This paper addresses the problem of the impact of modern information environment on mental health and development of children. We analyze the ambiguity of the problem and approaches to its understanding in the developed world. It is noted that the immediate problem is to create a methodical ways of serving knowledge and training that would help children learn correct information media world.

Key words: information environment, Internet, child.